

<http://uard.bg>

New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание“

University of Agribusiness and Rural Development Academic Publishing House
Bulgaria

Академично издателство на Висше училище по агробизнес и развитие на регионите
Пловдив

ИКОНОМИКА НА ЗНАНИЕТО – КЛЮЧОВ ФАКТОР КЪМ НОВА УСТОЙЧИВА СОЦИАЛНА ПАЗАРНА ИКОНОМИКА

Еленко Захариев

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Светът през XXI век се придвижва към нова цивилизация, която притежава водеща характеристика – знанието. Формира се механизъм за уплътняване на тази отличителна черта – икономика на знанието. Според някои оценки знанието се превърна в основен производствен ресурс и критичен фактор за отделни компании и държави. Възникването и развитието на икономиката на знанието се определя като третата икономическа революция в човешката история. Тя е основана на производството, разпределението и използването на знанието, а нейната инфраструктура е световната информационна мрежа. В това се състои смяната на парадигмата на икономическото развитие, при което съществено се намаляват материално ресурсните и производствените ограничения на „границите на растежа“.

В статията вниманието е фокусирано върху фирменото проявление на икономиката на знанието като ключов фактор към изграждането на нова устойчива социална пазарна икономика. При аргументацията на тезата на първо място се инициират специфичните характеристики на икономиката на знанието със съответстващата ѝ архитектурна и основните подсилващи се взаимно приоритети, определящи визията на „Европа 2020“ за социална пазарна икономика. Очертани са водещите цели на ЕС, отразяващи трите приоритета за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж с водещите инициативи за стимулиране напредъка по всяка приоритетна тема. И като следствие – проблемите, решаването на които е без алтернатива и определящо до голяма степен решението за развитието на страната ни – „устойчиво“, „бавно“ или „загубено“ възстановяване, което от своя страна е индикатор

за ролята на страната ни на европейската и на световната сцена.

Без претенции за изчерпателност споделяме, че икономиката на знанието се инициира със следните специфични характеристики:

- в сравнение с другите материални производствени фактори - с висок дял на човешкия и интелектуалния капитал;
- високи темпове на обновление и много голяма иновационна компонента. Перманентният характер на производствените технологии или продукти и услуги доближава икономиката на знанието до отраслите на високите технологии;
- висока специфичност и даже уникалност на нематериалните активи.

През 2000 г., като резултат от срещата на европейските лидери бе разработена Лисабонската стратегия¹. В структурно отношение тя почива на три стълба – икономически, социален и екологичен, като първият стълб има амбициозната цел през следващото десетилетие Европа да стане **„най-конкурентната и динамична икономика, базирана на знанието“** в света. Поставя се акцент на нуждата от постоянно приспособяване към промените в информационното общество и на

¹Лисабонската стратегия е реформаторска програма на Европейския съюз, приета на срещата на Европейския съвет в Лисабон през 2000 г. Тя предвижда ЕС да се превърне в най-динамичната и конкурентоспособна икономика в света към 2010 г. Освено общитенасоки за икономическа политика, Лисабонската стратегия предвижда приспособяването и засилването на съществуващите механизми на координация: в областта на заетостта (Люксембург, 20-21 ноември 1997); във функционирането на пазарите (стоки, услуги и капитали) (Кардиф, 15-16 юни 1998) и в макроикономическия диалог (Кьолн, 3-4 юни 1999).

необходимостта от засилване на научноизследователската и развойна дейност. **Социалният стълб** на стратегията предвижда модернизацията на европейския социален модел чрез инвестиране в човешките ресурси и противодействие на социалната изолация. От страните-членки се очаква да вложат средства в образованието и обучението, да провеждат активна политика на заетост, да улесняват прехода към икономика на знанието. **Екологичният стълб**, добавен впоследствие на срещата на Европейския съвет в Гьотеборг през юни 2001 г., обръща внимание на факта, че икономическият растеж трябва да бъде достигнат по независим от ². Тези амбициозни цели намират място и в аналитичната рамка, разработена от екип на Световната банка, където архитектурата на икономиката на знанието се състои от четири опорни „стълба“:

- благоприятна икономическа, институционална среда и управление за развитие на предприемачеството;
- добре развита информационна структура;
- съзидателен и добре обучен човешки капитал³;
- национална иновационна система, способна да реализира продукти с високо съдържание на знание⁴ (фиг. 1).

Фиг. 1. Архитектоника на икономиката на знанието

²Според Закона за малките и средните предприятия (2006 г.) малкият и средният бизнес се класифицират по следния начин: а) Микропредприятия – със средносписъчна численост на персонала до 10 души; б) Малки предприятия – които имат средносписъчна численост до 50 души и годишен оборот до 19,5 млн. лв.; в) Средни предприятия – имащи средносписъчна численост до 250 души и годишен оборот до 97,5 млн лева.

³ Решаващи фактори за подобряване качеството на човешкия капитал и за изграждането на „икономика на знанието“ са науката, образованието и здравеопазването.

⁴Върбанов, Р. Интернет технологии в бизнеса и мениджмънта. В.Търново: ФАБЕР, 2009,с. 76-77.

оползотворяването на природните ресурси начин. За да се постигнат целите, поставени през 2000 г., е планиран списък от резултати, които трябва да бъдат осъществени. Като се има предвид, че въпросните политики попадат почти без изключение в сферата на компетенциите на страните-членки, за изпълнението на целите е разработен **отворен метод на координация** (openmethod of coordination, OMC), налагащ разработката на национални планове за действие (actionplans).

Друг основен акцент в стратегията е очертаната нова роля в развитието на малкия и средния бизнес

Лисабонската стратегия се основаваше на признаването на необходимостта на ЕС да увеличи своята производителност и конкурентоспособност, като едновременно с това увеличава социалното сближаване, в условията на глобална конкуренция, технологична промяна и застаряващо население. Тя беше стартирана отново през 2005 г. след средносрочен преглед, който доведе до по-силно съсредоточаване върху растежа и върху повече и по-добри работни места. Това спомогна за заздравяване на консенсуса около основната насока на икономическата политика и политиката за заетостта на ЕС. Съгласно стратегията основните насоки за икономическата политика, както и насоките за заетостта, бяха приети от Съвета през 2005 г. и преразгледани през 2008 година. Така 24-те насоки положиха основите на националните програми за реформи, очертавайки ключовите приоритети за реформи на равнище макроикономика, микроикономика и пазар на труда за ЕС като цяло. Въпреки това, опитът показва, че насоките не определят достатъчно ясни приоритети и че връзките между тях можеше да бъдат по-здрави. Това ограничи тяхното въздействие върху националното изготвяне на политики.

В смисъла на казаното е необходимо да се отбележи, че нашата страна в лицето на правителството е склонна да отдели 4.01% от БВП през 2020 г. като разходи за образование. Разходите за НИРД (в % от БВП): Р България – 0,48%; ЕС – 1,83 процента. Цел в Лисабонската стратегия е 3% годишно. Това е крайно недостатъчно за поддържане на високо ниво на квалификация на работната сила и за изграждане на конкурентоспособна, базирана на знанието икономика. Основното препятствие пред развитието на икономиката на знанието у нас е, че въпреки устойчивия икономически ръст, не растат създаването, усвояването и използването на нови знания. Търсенето на знания е ниско, а предлагането им през последните години намалява.

Глобалното отражение от икономическата и финансовата криза⁵ показва, че икономическите реалности се развиват по-бързо от политическите. Увеличаването на взаимната зависимост на икономиките изисква също по-решителен и съгласуван отговор на политическо равнище. Кризата⁶ засегна сериозно Европа и доведе до рязко свиване на икономиката. Тя е предупредителен сигнал, както посочва Жозе Мануел Барозу. Успешното излизане от нея се определя като краткосрочен приоритет. За да бъде бъдещето ни устойчиво, продължава Барозу, трябва да започнем да гледаме отвъд краткосрочната перспектива, тъй като светът се движи с бързи темпове, а дългосрочните предизвикателства като глобализацията, недостатъчните ресурси и застаряването на населението се изострят. Това е целта на „Европа 2020“⁷. Именно тя ще ни помогне да излезем от кризата по-силни и да превърнем ЕС в интелигентна, устойчива и приобщаваща икономика с високи равнища на заетост, производителност и социално сближаване. Визията на „Европа 2020“ е за социална пазарна икономика на Европа за XXI век. Тя очертава три подсилващи се взаимно приоритета⁸:

- **интелигентен растеж:** изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации.
- **устойчив растеж:** насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите.
- **приобщаващ растеж:** стимулиране на икономика с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване (фиг. 2).

⁵ За главен двигател на кризата се сочи TheDot.ComBubble. Интернет инвестира в новия бизнес модел. Но повечето от компаниите не бяха подготвени да използват този инструмент, за да развият съответно техния бизнес. Вж. Георгиев, Ил. Корпоративно управление. Съвременен формат. С., 2008, с. 47.

⁶ Финансовата и икономическа криза, която започна през 2008 г. се изрази в значителни загуби на работни места и на потенциални резултати и доведе до драматично влошаване на публичните финанси. Европейският план за икономическо възстановяване, независимо от това, помогна на държавите-членки в борбата им с кризата, частично чрез координирано данъчно стимулиране, като еврото представляваше гарант за макроикономическата стабилност. Поради това кризата показва, че координирането на икономическата политика на ЕС може да доведе до значителни резултати, ако бъде засилено и превърнато в ефективно. Кризата също така накарва да изпъкне тясната взаимозависимост на икономиките на държавите-членки.

⁷ Съобщение на Европейската комисия. Европа 2020. Брюксел, 3.3.2010, с. 2-3.

⁸ Пак там., с. 12.

Фиг. 2. Инициране на подсилващите се взаимно приоритети на стратегия „Европа 2020“

Интелигентният растеж означава **икономика, основаваща се на знания и иновации**. Това изисква подобряване качеството на образование, подобряване на постиженията в областта на научните изследвания, насърчаване разпространението на иновациите и знанията в рамките на ЕС, като се използват в максимална степен информационните и комуникационните технологии и като се гарантира превръщането на иновативните идеи в нови продукти и услуги, които създават растеж, качествени работни места и помагат за разрешаването на европейските и световните предизвикателства пред обществото. Постигането на успех налага тези усилия да бъдат съчетани с предприемачество и финансови ресурси и да бъдат фокусирани върху нуждите на клиентите и пазарните възможности.

Предприеманите действия трябва да се фокусират в три направления: иновации; образование, обучение и образование през целия живот и цифрово общество⁹.

В основата на **първото направление** стои фактът, че средствата за НИРД в Европа са под 2%, в сравнение с 2,6% в САЩ и 3,4% в Япония. По-малкият дял на високотехнологични предприятия обяснява половината от разликата със САЩ. Освен това, Google изразходва повече за НИРД за ИКТ, отколкото РП 7 на ЕС.

При **второто направление** движещият мотив е свързан с обстоятелството, че по-малко от един на всеки трима души на възраст 25-34 години има университетска диплома в сравнение с 40% в САЩ и над 50% в Япония. При това, всеки седми младеж напуска училище и всеки четвърти има трудности при четене.

В основата на **третото направление** стои фактът, че световният пазар на информационни и комуникационни технологии представлява 660 млрд. евро и в него е заета 1/3 от научноизследователската общност. Предприятията на ЕС съставляват една 23 процента. За отбелязване е, че 56% от домакинствата имат широколентова връзка, но много от потребителите изпитват

⁹ Съобщение на Европейската комисия. Цит. произв., с. 14-17.

съмнения относно сигурността и финансовите трансакции по Интернет.

Действията в рамките на този приоритет са насочени към подобряване качеството на образованието, като осигурят достъп за всеки и като укрепват изследователските и стопанските показатели с цел насърчаване на иновациите и трансфера на познание навсякъде в ЕС¹⁰. Те следва да насърчават предприемчивостта и да спомагат за превръщането на творчески идеи в иновативни продукти, услуги и процеси, които могат да създадат растеж, качествени работни места, териториално, икономическо и социално сближаване и да отговорят по-ефикасно на европейските и глобалните предизвикателства, свързани с обществото. Същественото в този контекст е извличането на максимума от информационните и от комуникационните технологии. Осъществяването на интелигентния растеж ще активизира иновационния капацитет на Европа, като се подобряват резултатите в образованието и качеството и резултатите на учебните заведения и като се възползват от икономическите и социалните ползи на цифровото общество. Тези политики трябва да се реализират на регионално, национално и европейско равнище. Устойчивият растеж означава **насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика, която използва по-ефективно ресурсите**. В случая става въпрос за създаване на устойчива и конкурентоспособна икономика, използваща ресурсите по ефективен начин, при която водещата позиция на Европа допринася към състезанието за развой на нови процеси и технологии, като включва екологични технологии и ускорява разгръщането на интелигентни мрежи, използващи ИКТ, оползотворява мрежи от нивото на ЕС и укрепва конкурентните предимства на нашите стопански дейности, особено в производството и в рамките на нашите МСП, както и чрез подпомагане на потребителите да ценят ефективното използване на ресурсите. Такъв подход ще помогне на ЕС да просперира в свят с ниски въглеродни емисии и ограничени ресурси, като същевременно се предотвратява влошаването на околната среда, загубата на биологично разнообразие и неустойчивото използване на ресурсите. Той също ще насърчи икономическото, социалното и териториалното сближаване.

Предприеманите действия на Европа са насочени в три направления: конкурентоспособност; борба

срещу изменението на климата и чиста и ефективна енергия¹¹.

По отношение на **първото направление** е необходимо да се отбележи, че просперитетът, постигнат от ЕС, е чрез търговия, износ в целия свят и внос на суровини и готови стоки. Понастоящем Съюзът е изправен пред силен натиск на износните пазари, което налага подобряване на конкурентоспособността по отношение на основните търговски партньори чрез по-висока производителност. В по-широк план вниманието трябва да се насочи към относителната конкурентоспособност в еврозоната и в ЕС, който беше пионер в екологичните решения, но предимството му е оспорено от ключови конкуренти, по специално Китай и Северна Америка. ЕС следва да запази водещата си позиция на пазара за екологични технологии като начин за осигуряване на ефективно използване на ресурсите в цялата икономика, като същевременно премахва критични точки в ключови мрежови инфраструктури, подпомагайки с това промишлената си конкурентоспособност.

Второто направление е насочено към постигането на климатичните цели чрез по-бързо значително намаляване на емисиите през следващото десетилетие в сравнение с миналото десетилетие и пълно оползотворяване потенциала на новите технологии, като възможностите за улавяне и отвеждане на въглерода. Значителното ограничаване на емисиите, спестяването на пари и засилването на икономическия растеж са свързани с подобряване на ефективното използване на ресурсите. Засегнати са всички сектори на икономиката, не само тези с високи емисии. Освен това се залага на укрепването на устойчивостта на европейските икономики срещу климатичните рискове и способността им за предотвратяване и отговор на катастрофи.

Третото направление е свързано с постигането на енергийните цели, което ще доведе до 60 млрд. EUR по-малко внос на нефт и газ до 2020 година. Ползата от това са както финансовите икономии, така и енергийната сигурност на Европа. Понататъшен напредък в интеграцията на европейския енергиен пазар може да добави допълнителни 0,6 % до 0,8 % към БВП. Постигането на целта на ЕС от 20 % възобновяеми източници на енергия само по себе си има потенциал да създаде повече от 600 000 работни места в ЕС. Като се добави целта от 20 % за енергийна ефективност, става дума за доста над 1 млн. нови работни места. Реализирането на действията на приоритета изисква прилагане на ангажименти за намаляване на емисиите по начин, който увеличава максимално ползите и свежда до минимум

¹⁰ Препоръка на Европейския Съветот 27.4.2010 година относно основните насоки за икономическите политики на държавите-членки и на Съюза. Брюксел, Част I на Интегрирани насоки Европа 2020.

¹¹ Съобщение на европейската комисия. Цит. произв., с. 17-21.

разходите, включително чрез разпространение на иновативни технологични решения. При това, преследваният стремеж е отделяне на растежа от използването на енергия и изграждането на такава икономика, която оползотворява ресурсите по по-ефективен начин, което не само ще даде на Европа конкурентно предимство, но и ще намали нейната зависимост от чужди източници на суровини и стоки.

Посредством програмите си за реформи държавите-членки следва да се стремят към „устойчив растеж“. Това означава отделяне на икономическия растеж от използването на ресурси, изграждане на ефикасна спрямо ресурсите, устойчива и конкурентоспособна икономика, справедливо разпределение на разходите и ползите и използване на водачеството на Европа в надпреварата за разработване на нови процеси и технологии, включително екологични технологии. Реформите за държавите-членки са необходими, за да се намалят емисиите на парникови газове и да се използват ресурсите ефикасно. Тясно задължение е и подобряването на стопанската среда, стимулирането на създаването на екологични работни места и модернизирането на промишлената им база.

Постигането на приобщаващ растеж означава **икономика с високо ниво на заетост, която да поражда икономическо, социално и териториално сближаване**. От съществено значение за ускоряване на териториалното сближаване е ползата от икономическия растеж да се разпространят във всички части на Съюза, включително най-далечните региони, и така се осигури достъп и възможности за всички. Европа трябва изцяло да използва трудовия си потенциал, за да се изправи пред предизвикателствата на застаряващото население и засилващата се глобална конкуренция. За постигането на това са необходими политики за насърчаване на равенството между половете, за да се увеличи участието на трудовата сила, като така се засилят растежът и социалното сближаване. В момента на практика възникват нови модели, при които в рамките на трудовия път на един човек **вместо традиционната последователност** (фиг. 3), има по няколко влизания и излизания на пазара на труда, които разкриват и повече възможности. Поради това е необходимо да се създаде рамка, която да организира тези преходи и да оказва подкрепа за тяхното осъществяване, като евентуално доразвива някои от мерките, приети по време на криза (напр. работа на съкратено работно време, съчетана с обучение)¹².

¹² Комисия на Европейските Общности. Консултация относно бъдещата стратегия „ЕС2020“. http://www.es.europa.eu/dgs/secretariat_general/.../com_2009_647_bg.pdf

Фиг. 3. Традиционна последователност на трудовия път на човека

Преминаването от една работа на друга и от период на обучение към работа ще трябва да се управлява. Именно тук трябва да се разгърне докрай подходът на **гъвкавата сигурност**. Предизвикателството се състои в това да се намери най-подходящият начин да се повишат гъвкавостта на пазарите на труда / както като организация на труда, така и като трудовоправни отношения/, сигурността, която дава ученето през целия живот и добрата социална закрила.

Предприеманите действия на Европа са насочени в следните три направления: заетост; умения и борба с бедността.

При **първото направление** трябва да се има предвид, че поради демографските промени работната сила ще намалее. Сега само две трети от населението в работоспособна възраст е заето в сравнение с над 70 % в САЩ и Япония. Изключително ниско е нивото на заетост на жени и по-възрастни работници. Нивото на безработица сред младите хора е над 21 процента. Съществува висок риск хората, които са далеч или недостатъчно свързани с работната среда, да изгубят напълно връзката си с пазара на труда.

По отношение на **второто направление** е необходимо да се отбележи, че около 80 млн. души имат ниски или основни умения, но образованието през целия живот е в полза най-вече на по-образованите. До 2020 г. 16 млн. работни места повече ще изискват високи квалификации, а търсенето на ниски умения ще спадне с 12 млн. работни места. Постигането на по-дълъг работен живот ще изисква възможността да се добиват и развиват нови умения през целия живот.

При **третото направление внимание заслужава фактът**, че 80 милиона души бяха застрашени от бедност преди кризата. От тях 19 млн. са деца, 8 % от работещите не са достатъчно платени, за да бъдат поставени над прага на бедността¹³. Най-изложени на това са безработните.

Осъществяването на действията на този приоритет ще изисква модернизиране и укрепване на политиките за заетост, образование и обучение и на системите за социална защита чрез увеличаване на участието в трудовия живот и намаляване на структурната безработица, както и повишаване на корпоративната социална отговорност сред бизнес общността. Важен в това отношение ще бъде

¹³ Националният праг на бедността се определя като 60% от средния разполагаем национален доход във всяка държава-членка.

достъпът до заведения за грижи за деца и грижи за други членове на семейството. Ключ към това ще бъдат прилагането на набор от принципи относно гъвкавата сигурност и даването на възможност на хората да придобият нови умения за приспособяване към нови условия и потенциални промени в кариерата. Голямо предизвикателство ще бъдат справянето с бедността и социалното изключване и намаляването на неравенството по отношение на здравето, така че всеки да може да извлече полза от растежа. Важна ще бъде и способността да се посрещне предизвикателството за поощряване на застаряващото население да бъде здраво и активно, за да се позволи социална сплотеност и по-висока продуктивност.

Приобщаващ растеж в програмите за реформи на държавите-членки означава изграждане на сближаващо общество, в което хората имат възможността да предвиждат и управляват промяната, като по този начин участват активно в обществото и икономиката. Поради това реформите на държавите-членки следва да осигурят достъп и възможности за всички през целия жизнен цикъл, като по този начин намалят бедността и социалното изключване, посредством премахване на преградите за участие в пазара на труда, особено за жени, по-възрастни работници, млади хора, лица с увреждания и законни емигранти. Те също така следва да гарантират, че ползите от икономическия растеж достигат до всички граждани и всички региони. Централно място в програмите на държавите-членки за реформи следва да заема осигуряването на ефективно функциониране на пазарите на труда посредством инвестиране в успешно преквалифициране, развитие на подходящи умения, повишаване качеството на работните места и борба срещу сегментирането, структурната безработица и бездействието, като същевременно се осигуряват адекватна и устойчива социална закрила, както и активно приобщаване за намаляване на бедността.

Визията на разглежданите три подсилващи се взаимно приоритета може да бъде представена чрез следната опростена схема (фиг. 4).

Водещите цели на ЕС, които трябва да бъдат постигнати към 2020 г., са:

➤ Заетост за 75 % от населението на възраст 20-64 години. От сегашните 69 % до поне 75 % трябва да нарасне нивото на заетостта на населението на възраст 20-64 години, включително чрез по-голямо участие на жените, по-възрастните работници и по-добрата интеграция на емигрантите в работната сила;

➤ Инвестиции в научноизследователска и развойна дейност в размер на 3 % от БВП на ЕС. Понастоящем ЕС има за цел да инвестира 3 % от БВП в НИРД. Тази цел успя да фокусира вниманието върху нуждата от инвестиции на публичния и

частния сектор в НИРД, но тя се съсредоточава по-скоро върху ресурсите, отколкото върху ефекта. Съществува ясна необходимост от подобряване на условията за частта за НИРД в ЕС и по-голямата част от мерките, предложени в настоящата стратегия, ще направят това. Ясно е освен това, че ако разглеждаме заедно НИРД и иновации, ще получим по-широк набор от разходи, което би било по-подходящо за стопанските операции и стимулите за производителността. Комисията предлага целта от 3 % да бъде запазена, като в същото време бъде разработен индикатор, отразяващ интензитета на НИРД и иновациите;

➤ Постигане на целите „20/20/20“ по отношение на климата/енергията (включително намаляване на емисиите с допълнителни 30 %, ако условията са подходящи). Емисиите на въглероден диоксид трябва да намалееят поне с 20 % в сравнение с нивата от 90-те години или с 30 % при наличието на подходящите условия¹⁴; делът на възобновяемите енергийни източници в крайното ни енергийно потребление трябва да нарасне до 20 %, а енергийната ни ефективност - с 20 %;

➤ Дял на преждевременно напусналите училище - под 10 %; дял на младото поколение със завършено висше образование от най-малко 40 %. Цел по отношение на постигнатото образователно ниво, отразяваща проблема с преждевременно напускащите училище: намаляване на техния брой на 10 % от сегашните 15 % и същевременно увеличаване на дела на населението на възраст 30-34 години със завършено висше образование от 31 % най-малко на 40 % през 2020 година;

➤ Намаление на броя на застрашените от бедност с 20 млн. души. Броят на европейските граждани, които живеят под националните прагове на бедността, трябва да бъде намален с 25%, с което над 20 млн. души ще бъдат извадени от ситуацията на бедност.

Счита се, че целите¹⁵ са взаимосвързани и са от решаващо значение за постигането на цялостен успех. За да гарантира, че всяка държава-членка ще приспособи стратегията „Европа 2020“ към своето конкретно положение, Комисията предлага целите

¹⁴На своята среща от 10-11 декември 1999 г. Европейският съвет заключи, че, като част от всеобхватно международно споразумение за периода след 2012 г., ЕС изтъкваотновосвоего предложение да постигне до 2020 г. 30-процентно намаление спрямо равнищата от 1990 г., при условие че и други развити страни се ангажират със сравнимо намаляване на емисиите си и че е налице адекватен принос от развиващите се страни според техните отговорности и съответни възможности.

¹⁵ Водещите цели на ЕС за 2020 г. са утвърдени с широк консенсус. Следваната прецедентна е те да бъдат представителни за темата за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж. Освен това, да бъдат измерими, да отразяват разнообразието в ситуацията на държавите-членки и да се основават на достатъчно надеждни данни, които да позволят сравняване.

на равнище ЕС да бъдат превърнати в цели и в начини за тяхното постигане на национално ниво.

Фиг. 4. Цели на равнище ЕС, отразяващи трите приоритета за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж

Целите отразяват трите приоритета за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, но не са изчерпателни: за да бъдат затвърдени тези цели, ще бъде необходим широк набор от действия на национално, европейско и световно равнище. Комисията предлага седем водещи инициативи за стимулиране на напредъка по всяка приоритетна тема. (вж. фиг. 5).

Фиг. 5. Водещи инициативи за стимулиране напредъка по всяка приоритетна тема

Първата водеща инициатива „Съюз за иновации“ има за цел да подобри рамковите условия и достъпа до финансиране за научноизследователска дейност и иновации, за да гарантира превръщането на иновативните идеи в нови продукти и услуги, които създават растеж и работни места. С други думи, да пренасочи политиката на НИРД и иновациите към предизвикателствата, пред които е изправено нашето общество, като например изменението на климата, енергийната ефективност и ефективността на използването на ресурсите, здравните и демографските промени. Всички връзки в иновационната верига - от етапа, в който няма видими приложения за научните резултати,

до тяхната комерсиализация, трябва да бъдат заздравени. За постигането на това са регламентирани задачите на Комисията на ниво ЕС и на национално равнище на държавите-членки. Втората водеща инициатива „Младеш в движение“ е насочена към подобряване постиженията на образователните системи и улесняване навлизането на млади хора на пазара на труда. Преследваната цел е да бъдат подобрени резултатите и международната привлекателност на висшите учебни заведения в Европа¹⁶ и да бъде повишено цялостното качество на всички равнища на образование и обучение в ЕС, като се съчетаят върхови постижения и равенство, насърчава се студентската и стажантската мобилност и се подобряват възможностите за реализация на младите хора. Осъществяването на това е съпътствано с конкретни действия, както на ниво ЕС, така и на национално равнище.

Въпреки голямата роля на образованието и обучението, у нас се изостава в това отношение. Не се използва достатъчно ресурсът на компетентност на цялото общество, включително на БАН и водещите университети. Синтезирано, предизвикателствата пред Р България се свеждат до: снижаващо се качество на образователните услуги; по продължаващо обучение нашата страна е на последно място в Европа с огромно изоставане спрямо останалите страни. За 2006 г. делът на населението във възрастовата група 25-64 години, участвало във формално или неформално обучение, е 1,3% при средно за ЕС 9,6%; персоналет зает с НИРД, е 0,56% от работната сила – предпоследно място в ЕС; в Р България почти 60% от персонала, ангажиран в научна и изследователска дейност, е в държавния сектор - на бюджетна издръжка; Р България е изключение от повечето европейски държави, които се отличават с по-силното присъствие на млади хора в областта на науката и технологиите в сравнение със заетите в останалите сфери на икономическа активност; за периода 1998-2007 г. разходите за научноизследователска и развойна дейност в ЕС-27 са нараснали с 2,2%. В Р България те са намалели с почти 16 процента.

Снижаващото се качество на образователните услуги¹⁷, както по отношение на различните образователни степени, така и в динамика, изправя Р България пред сериозни дългосрочни демографски, икономически и социални предизвикателства. Без да „задълбаваме“ в тази посока, ще насочим вниманието си и то

¹⁶ Според Шанхайския индекс само два европейски университета са сред най-добрите 20 в света.

¹⁷ ЕС от дълго време признава творческото мислене за ключ към успеха в глобалната икономика. ЕК определя инвестициите в знанието и иновациите като един от четирите ключови приоритети за периода 2008-2010 г. в рамките на обновената Лисабонска стратегия.

фрагментарно само върху въпроса, поставен от П. Дракър: „Какво е значението на понятието „капитализъм“, когато управляват не парите, а знанието?“¹⁸ Фундаментален въпрос, чийто отговор се свързва с управлението на фирмата от гледна точка производителността на хората на умствения труд, както и значението им за бъдещето и структурата на икономическата система.

Ще трябва целта на организацията и ръководството ѝ така да се предефинира, че **едновременно да удовлетворява** както акционерите, така и хората на умствения труд. Защото способността на организациите (не само бизнес организациите, а и организациите с идеална цел) във все по-голяма степен, ще зависи от тяхното „сравнително предимство“ - да повишават производителността на умствения труд. Разбира се първостепенна и най-важна предпоставка е способността за привличане и задържане на най-добрите умствени работници.

Със сигурност, пише Дракър, основният проблем¹⁹ - за ръководството, за инвеститорите, за капиталовите пазари е: Може ли това да се **измери?** Или е „неосезаемо?... И какво е значението на понятието „свободни пазари“, когато истинските активи са хората на умствения труд - никой друг не би могъл да „притежава“ знанието? Хората на умствения труд не могат нито да се купуват, нито да се продават. Те не са обект на сливания и придобивания. Всъщност, макар и в качеството си на най-висока „стойност“, те нямат „пазарна стойност“ - това, естествено, означава, че те не са „актив“. Погледнато от тази гледна точка е така, но като цяло безспорно е, че *икономиката на знанието е новият измерител на просперитета*. Тя е свързана с глобализацията и проявите на свръхпредлагане и тотална свързаност, които са резултат от нея. Ключово за икономиката на знанието е, че знанието и образованието се разглеждат като:

- бизнес продукт – образователни и интелектуални продукти и услуги могат да бъдат изнасяни с висока печалба;
- актив, който може да произвежда стойност.

Третата водеща инициатива **„Програма в областта на цифровите технологии за Европа“** е насочена към ускоряване развитието на високоскоростен достъп до интернет и извличане на ползи от наличието на единен цифров пазар за домакинствата и фирмите. Тя има за цел да бъдат постигнати устойчиви икономически и социални ползи от единен цифров пазар, който се основава на бърз и високоскоростен интернет и оперативно съвместими приложения, ширококолов достъп до

интернет за всички до 2013 г., достъп до високоскоростен интернет (от най-малко 30 Mbps) до 2020 г. и ползването на поне 50 % от европейските домакинства на интернет връзка от над 100 Mbps.

Четвъртата водеща инициатива **„Европа за ефективно използване на ресурсите“** има за цел да премахне връзката между икономическия растеж и използваните ресурси, да подкрепи преминаването към нисковъглеродна икономика, да увеличи приложението на възобновяеми енергийни източници, да модернизира нашия транспортен сектор и да стимулира енергийната ефективност. Задачата е да се подкрепи преминаване към икономика с ниски въглеродни емисии, която използва по ефективен начин всички ресурси. Трябва да се отдели нашият икономически растеж от използването на ресурси и енергия, да се намалят емисиите на CO₂, да се засили конкурентоспособността и да се насърчи по-голямата енергийна сигурност.

Петата водеща инициатива **„Индустриална политика за ерата на глобализацията“** има за цел да подобри бизнес средата, по-специално за МСП, и да подкрепи развитието на силна и устойчива индустриална основа, позволяваща конкурентоспособност в световен план. Това е продиктувано от факта, че промишлеността, и особено МСП, бяха поразени тежко от икономическата криза и всички сектори са изправени пред предизвикателството на глобализацията и приспособяването на производствените си процеси към икономиката с ниски въглеродни емисии. Въздействието на тези предизвикателства ще се различава в отделните сектори - на някои от тях ще се наложи да „преоткрият“ себе си, а за други тези предизвикателства ще представят нови възможности за стопанска дейност. Комисията ще работи в тясно сътрудничество със заинтересовани страни в различни сектори (бизнес, профсъюзи, академични среди, НПО, организации на потребителите) и ще изготви рамка за модерна индустриална политика в подкрепа на предприемачеството, за насочване и подпомагане на индустрията да се подготви за тези предизвикателства, за поощряване на конкурентоспособността на европейските основни, произвеждащи индустрии и услуги и да им помогне да се възползват от възможностите на екологичната икономика. Рамката ще бъде насочена към всички елементи на все по-международната верига на стойностите от достъп до суровини и до услуги след продажбата.

Шестата водеща инициатива **„Програма за нови умения и работни места“** има за цел да модернизира пазарите на труда и да направи гражданите по-способни, като развива техните умения през целия им живот с цел да повиши

¹⁸ Вж. Дракър, Ф.П. Мениджмънт предизвикателствата през 21- век. С., „Класика и Стил“ ООД, 1999, с. 158.

¹⁹ Дракър, Ф.П. Мениджмънт предизвикателствата през 21- век. Цит. произв., с. 158-159

участието в трудовия живот и постигне на по-добро съгласуване между предлагането и търсенето на труд, в това число чрез трудова мобилност. Това означава да се създадат условия за модернизирани на трудовите пазари с оглед на повишаване на нивата на заетост и осигуряване на устойчивост на нашите социални модели. Да се даде сила на хората чрез придобиване на нови умения - с цел да се даде възможност на настоящата и бъдещата работна сила да се приспособи към новите условия и възможните промени в кариерата, да се намали безработицата и да се повиши производителността на труда.

Седмата водеща инициатива **„Европейска платформа срещу бедността“** има за цел да гарантира социално и териториално сближаване, така че ползите от растежа и работните места да са споделени в голяма степен и хората, живеещи в условията на бедност и социално изключване, да имат възможност да живеят достоен живот и да представляват активна част от обществото. Погледнато по-пространно това означава да се осигури икономическо, социално и териториално сближаване въз основа на текущата Европейска година за борба с бедността и социалното изключване, така че да се повиши осъзнаването и да се признаят основните права на хората в условия на бедност и социално изключване, като им се даде възможност да живеят достойно и да участват активно в обществото.

Тези седем водещи инициативи пораждат ангажименти, както за ЕС, така и за държавите-членки. Разрешаването на проблемите и постигането на целите на „Европа 2020“ изисква да бъдат мобилизирани в пълна степен инструменти на равнище ЕС, по-специално:

- единният пазар;
- финансови лостове;
- инструменти на външната политика.

Незабавен приоритет на Комисията е разработването на план относно необходимите действия за формулиране на убедителна стратегия за излизане от кризата, намираща израз в три основни направления:

- провеждане на реформата на финансовата система;
- осигуряване на бюджетна консолидация за дългосрочен растеж;
- засилване на координацията в рамките на икономическия и паричен съюз.

По-силното икономическо управление е гаранция за постигането на необходимите резултати. Опорните стълбове на „Европа 2020“ са:

- **тематичният подход** - съчетава приоритети, водещи цели и национални доклади, подпомагащи държавите-членки да разработят своите собствени стратегии за връщане към устойчив растеж;
- **устойчиви публични финанси.**

На равнище ЕС ще бъдат приети интегрирани насоки²⁰, обхващащи приоритетите и целите на ЕС. Всяка държава-членка ще получи специфични препоръки. По отношение на политиките, в случай на неадекватен отговор, са заложени евентуални предупреждения. Изготвянето на доклади за оценка в рамките на „Европа 2020“ и Пакта за стабилност и растеж ще се извършва едновременно, но инструментите ще останат отделни и целостта на пакта ще бъде запазена.

Изложеното дотук ни дава основание да кажем, че предлаганото и предприето от ЕС на сегашния етап е без алтернатива, така както и това, че кризата бе огромен шок за милиони граждани и извади на показ някои фундаментални слабости на европейската, в това число и на нашата икономика. Несъмнено, Р България със сигурност ще излезе от цикличната икономическа криза, предизвикана от глобалния спад през 2008-2009 година. Заедно с това обаче, също толкова сме сигурни, че възобновеният растеж ще бъде слаб. Основанието за това ни дава или по-точно се дължи на **структурни причини**²¹ в икономиката ни, които не позволяват висок растеж при нови благоприятни външни условия. На **първо място**, това е изчерпването на възможностите за силен растеж на пазара на имоти и строителството в резултат на глобалния срив на имотния пазар и на местните фактори. На **второ място**, има чисто български проблеми, свързани със структурата на икономиката, които трябва да бъдат решени. Това е недостатъчното развитие на съвременното промишлено производство, особено на

²⁰ Предложените интегрирани насоки Европа 2020, които представляват институционалната основа на Европейския съвет, са: осигуряване на качеството и устойчивостта на публичните финанси; решаване на макроикономическите неравновесия; намаляване на неравновесията в еврозоната; оптимизиране на подкрепата за ИРД и иновациите, укрепване на триъгълника на знанието и освобождаване на потенциала на цифровата икономика; подобряване на ефикасността на ресурсите и намаляване на емисиите на парникови газове; подобряване на стопанската и потребителската среда и модернизиране на промишлената база; увеличаване на участието в пазара на труда и намаляване на структурната безработица; развиване на квалифицирана работна сила в отговор на нуждите на пазара, насърчаване на качеството на работните места и обучението през целия живот; подобряване на показателите на образователните и обучаващите системи на всички равнища и увеличаване на участието във висшето образование и насърчаване на социалното приобщаване и борбата с бедността. Вж. Препоръка на Европейския Съветот 27.4.2010 година относно основните насоки за икономическите политики на държавите-членки и на Съюза. Брюксел, Част I на Интегрирани насоки Европа 2020.

²¹ Икономиката на България – април 2010. Доклад на ЦИР. <http://www.ecom.bg/.../iconomikata> на bulgariya_yanuari_2010_g

преработващата промишленост, в която няма производства с голям потенциал за растеж. Чуждите инвестиции досега слабо се насочваха към този сектор.

Като цяло страната трябва да реши в кратък срок редица проблеми, ако иска да бъде конкурентоспособна и динамична икономика:

- привличане на вътрешни и чужди инвестиции към индустрията;
- по-нататъшно подобряване на бизнес средата;
- развитие на инфраструктурата, образованието и здравеопазването;
- агресивна иновационна политика във всички сектори, използване възможностите на българската наука;
- по-активна държавна подкрепа и регулиране на развитието на туризма;
- ясна енергийна политика;
- мерки за стимулиране на окрупнено земеделие, от една страна, и на съвременен средно фермерско селско стопанство, особено в областта на животновъдството, от друга.

Горепосочените препоръки имат своето място, но що се отнася до темповете на възстановяване считам, че изборът на Р България трябва да е ясен с регламентиран времеви хоризонт²²: **или да се изправим като едно цяло пред неотложното предизвикателство на възстановяването и пред дългосрочните предизвикателства /глобализацията, недостигът на ресурси и застаряването на населението/, за да компенсирате неотдавнашните загуби, да си възвърнем конкурентоспособността, да подобрим производителността и позиционираме страната на пътя на просперитета („устойчиво възстановяване“), или пък да продължим с бавно и до голяма степен неkoordinирано темпо реформите с риск за окончателна загуба на благосъстояние, бавни темпове на растеж („бавно възстановяване“), което вероятно ще доведе до високи равнища на безработица и социални разстройства, както и с риск за относително отслабване на ролята на Р България на европейската и на световната сцена („загубено възстановяване“).**

²² Идеята е заимствана от стратегията „Европа 2020“.